

DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1155>
УДК 321.6-044.922:321.7 (47+57):342.72/73](043.3)

С. М. Наумкіна

orcid.org/0000-0002-2268-5181

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського*

К. П. Яворська

orcid.org/0000-0002-6450-0472

*прокурор
Чернівецької місцевої прокуратури*

ТРАЕКТОРІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ РОСІЇ: ПРОТИСТОЯННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ

Сучасна Росія рухається траєкторією інституційного розвитку, для якої характерне виражене протистояння модернізації та традиціоналізму. Імперська історична традиція стала, на нашу думку, тим чинником, який визначає нинішнє розуміння сутності, меж, механізмів захисту політичних і громадянських прав людини та громадянина в цій країні.

У сучасному політико-правовому житті Росії чітко увиразнено низку неформальних деструктивних інститутів політики, які перешкоджають належній реалізації політичних і громадянських прав. Перш за все це фактичне (якщо не де-юре, так де-факто) призначення спадкоємця глави держави, патрон-клієнтські мережі, системна корупція, непотизм, клієнтизм, клановість, фаворитизм та ін. Саме таке становище слушно дозволяє характеризувати російську сучасну дійсність як «неопатримоніальну» і навіть «неофеодальну» (Старцев, 2013, с. 244). Урядові заходи останнього десятиліття державно-правового розвитку Російської Федерації активно спрямовуються на звуження простору громадянського суспільства та громадянських, політичних прав і свобод, незважаючи на їх нормативне закріплення у 90-х роках минулого століття.

Можна цілком погодитися із визначеннями таких відомих дослідників, як Ю. Нісневич та О. Фісун, які характеризують тип політичного режиму Росії як неоавторитарний корпоративний персоніфікований (Нісневич, 2017, с. 116) та олігархічно-патримоніальний (Фісун, 2007, с. 20; Фісун 2010, с. 160). Видається, що ліберально-демократичні зміни не очікуються в цій країні найближчим часом, позаяк вони не відповідні інтересам панівної еліти. Такі конструктивні процеси неминуче спричинили б перерозподіл власності, відмову від неформальних механізмів управління, підвищення його ефективності та правового регулювання. Зміни не є очікуваними не лише «зверху», а й «знизу» – ліберально-демократичний сегмент російського громадянського суспільства є не досить розвинений і зазнає утисків як держави, так і акторів псевдогромадянського суспільства.

Різноманітні соціологічні дослідження, проведені на різних етапах новітньої російської державності, незмінно засвідчують: росіяни віддають перевагу авторитарно підтримуваному порядку над демократією та правами людини; увиразнена їх прихильність до авторитарної політико-правової культури.

Попри те, що російське суспільство є дуже неоднорідним, можна констатувати, що боротьба за можливість реалізації саме громадянських та політичних прав і свобод не є пріоритетами для росіян загалом. Відсутність велелюдних і тривалих протестів громадськості проти різноманітних проявів авторитаризму, утисків прав людини, переслідування НУО свідчить про загалом деяку байдужість росіян до цих питань, недостатню підтримку цінностей прав людини в російській громадській думці.

Серед найбільших проблем у царині прав людини в Росії є утруднена реалізація свободи слова. Попри конституційне гарантування (ст. 29) свободи слова в Росії, влада вдається до

різних форм тиску на медіа, які не мають офіційної підтримки. У цьому процесі використовується риторика необхідності збереження «традиційних цінностей» і «протидії екстремізму», щоб виправдати всілякі обмеження свободи слова. Уряд контролює абсолютну більшість ринку медіа, незалежні ЗМІ функціонують найперше в Інтернеті або за межами Росії. ЗМІ, які отримують фінансування з-поза меж Росії, визначені «іноземними агентами». У цьому переліку – «Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода», «Голос Америки», «Фактограф», «Крим. Реалії», «Кавказ. Реалії», «Idel. Реалії» та ін. Це зобов'язує згадану групу медіа до деталізованої частоті звітності, маркування публікацій позначкою «іноземного агента» тощо.

Російському медіапростору загалом і журналістам зокрема притаманні різні форми тиску, попри декларовану «демократичність» і «свободу слова». Наприклад, журналіст-розслідувач сайту Novy Den М. Бородін помер за нез'ясованих обставин (квітень 2018 р.); щодо правозахисника і вебвидавця П. Верзілова зроблена спроба отруєння (вересень 2018 р.); погрози зафіксовані щодо журналіста «Нової газети» Д. Короткова (жовтень 2018 р.). Є багато прикладів такого ж роду і безпосередньо за останні два роки.

Наявність проблеми засвідчують щорічні дослідження Freedom House «Свобода в мережі», за результатами яких у Росії свобода Інтернету незмінно знижується.

Російська влада цензурує широкий спектр тем, обговорюваних у мережі. Кримінальні звинувачення широко використовуються в Росії для придушення критичного обговорення актуальних проблем політико-правового спрямування. Зростає кількість притягнених до відповідальності за пости та репости у соціальних мережах. Найчастіше звинувачення висувалися за статтями 280 (публічні заклики до екстремістської діяльності), 282 (розпалювання ненависті або ворожнечі), 280.1 (публічні заклики до дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації) Кримінального кодексу Російської Федерації. Більшість вироків за звинуваченням в екстремізмі пов'язані саме з Інтернет-контентом. Російський інформаційно-аналітичний центр «Сова» використав на позначення таких кримінальних звинувачень поняття «неправомірний екстремізм».

Найчастіше блокованим є контент про порушення прав людини, ЛГБТІ-спільноти, війну на Сході України, анексію АР Крим, російську політичну опозицію та ін. Блокуються вебсайти із вмістом, що стосується корупції, релігійних переконань, посягань на традиційні сімейні цінності та ін. Часто блокуються сайти НУО, особливо позиційованих російською владою як «іноземні агенти» або ж пов'язані з опозиціонерами (наприклад, М. Ходорковським, О. Навальним та ін.) та з діяльністю таких установ, як наприклад Національний демократичний інститут міжнародних відносин, Інвестиційний фонд розвитку ЗМІ, Фонд «Відкрите суспільство», Інститут сучасної Росії, «МБХ Медіа» та ін.

Від 2014 року діє так званий «закон про блогерів», який вимагає від блогерів із понад 3 тисячами щоденних читачів реєструватися у Федеральній службі з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій. Загалом останніми роками посилюються репресії щодо блогерів. Наприклад, відеоблогера з Єкатеринбурга Р. Соколовського було засуджено за звинуваченнями в пропаганді тероризму через Інтернет. Amnesty International визнала Р. Соколовського в'язнем совісті. Натомість російською владою його включено до переліку причетних до екстремістської діяльності або тероризму, а також накладено арешт на рахунки.

01.07.2017 р. набув чинності закон, який зобов'язав російських операторів телекомунікаційних послуг зберігати записи телефонних повідомлень, Інтернет-трафік клієнтів упродовж півроку. Отже, оператори змушені архівувати ключі для розшифрування листування користувачів і надавати їх на запит ФСБ Російської Федерації. Водночас виконання таких вимог порушує п. 2 ст. 23 Конституції Російської Федерації, яка гарантує право на таємницю листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень, а обмеження цього права в демократичних країнах уможливується лише за рішенням суду.

Першим судовим рішенням на підставі згаданих законів було санкціонування дій (штраф 800 тис. руб.) розробників Telegram через відмову передати ключі для розшифрування повідомлень осіб, запідозрених у здійсненні терористичного акту в метрополітені Санкт-Петербурга (03.04.2017 р.). 13.04.2018 р. судовим рішенням месенджер Telegram був заблокований на

території Росії. Тому Федеральна служба з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій розпочала блокування IP-адрес, використовуваних Telegram. Нині цей месенджер залишається доступним у Росії, але велика кількість адрес заблокована.

Блокування Telegram спричинило протести росіян, зокрема: 1) 22.04.2018 р. у кількох містах відбулися акції на підтримку вільного Інтернету із запусками паперових літачків (символу Telegram); 2) 30.04.2018 р. у центрі Москви пройшов протест за участю щонайменше 12 тис. осіб. Втім, на нашу думку, це прояви доволі слабкої протестної культури росіян. Їхній страх перед імовірними переслідуваннями не дозволив організувати справжній тиск на владу з вимогами скасування репресивних актів. Натепер саме блокування Telegram вважаємо найвираженішим проявом урядових репресій щодо свободи слова в Інтернеті.

У травні 2017 року російським урядом було схвалено «Стратегію розвитку інформаційного суспільства 2017–2030 роки» (Указ Президента Российской Федерации от 09.05.2017 № 203 «О Стратегии развития информационного общества в Российской Федерации на 2017–2030 годы», 2017). Вона дає підстави зробити висновок, що політика російської влади спрямована на підвищення автономії російського сегмента Інтернету, сигналізує про намір влади здійснювати більше контролю в Інтернеті. Зокрема, цього ж року було обмежено віртуальні приватні мережі (VPN); заблоковані соціальні мережі та сервіси LinkedIn, Zello, Blackberry Messenger, Line, WeChat, «хмарні сервіси» (Amazon Web Services, Google Cloud, Fiber, Microsoft Azure та Alibaba Cloud) тощо. Періодично відчувають проблеми з підключенням користувачі служби обміну повідомленнями Viber і соціальної мережі Odnoklassniki. Від 05.05.2019 р. у Росії почали діяти нові правила ідентифікації в месенджерах, які відкинули попередні гарантії анонімності. Це пояснюється владою потребою створення безпечного комунікаційного середовища. Періодично на рівні влади обговорюється ймовірність блокування Facebook. Зауважимо, що російські органи влади активно використовують платних коментаторів для впливу на онлайн-контент.

Власники російських вебсайтів несуть відповідальність за гіперпосилання на матеріали від іноземних організацій, які вважаються «небажаними». Гіперпосилання на контент від «небажаних організацій» сприймається як засіб поширення такого контенту. Відзначимо, що у такому переліку на сайті Міністерства юстиції Російської Федерації налічується майже 20 організацій, зокрема Міжнародний центр електоральних досліджень (Литва), Чорноморський фонд регіонального співробітництва (Румунія) та ін.

Свобода мирних зібрань у Росії, гарантована ст. 31 Конституції Російської Федерації, вразно ущемляється, якщо ідея заходу вступає у суперечність із позицією держави та «партії влади». Наприклад: 1) після недопущення О. Навального через наявність непогашеної судимості до участі у виборах глави держави понад 400 осіб були затримані під час мітингів; також поліція здійснювала тиск на тих, хто у соціальних мережах закликав вийти на протести або озвучував персональні наміри такого активізму; 2) під час протестів у травні 2018 року у зв'язку з інавгурацією В. Путіна було затримано щонайменше 1,6 тис. осіб у 27 містах, зокрема 158 неповнолітніх; 3) під час протестів проти пенсійної реформи затримано 1018 осіб (World Report 2019. Russia. Events of 2018).

Примітно, що представники влади незмінно вимагають від закладів освіти та батьків, аби вони унеможливили участь студентів і школярів у різних несанкціонованих протестах. Найбільший тиск влади на право росіян на мирні зібрання проявився під час серії протестів влітку 2019 року та наприкінці 2020 року.

У 2012 році в законодавство, яке регулює діяльність НУО, були внесені зміни, відповідно до яких організації, які фінансуються з-за кордону, займаються «політичною діяльністю», повинні зареєструватися як іноземні агенти (Buuse, 2018, р. 966). Це спричинило серйозні обмеження для їх функціонування, зумовило самоліквідацію багатьох російських НУО. Найбільше у переліку НУО-іноземних агентів представлено правозахисні, екологічні, гендерні російські організації, соціологічні центри. Також постійно розширюється перелік «небажаних» організацій, діяльність яких забороняється на території Росії. З ініціативи держави, а також лояльних до держави акторів громадянського суспільства здійснюються перманентні кампанії дискредитації незалежних НУО.

Найбільших утисків зазнають правозахисні НУО. Прикладами слугують: напад на керівника НУО «Екологічна вахта по Північному Кавказу» А. Рудому (Краснодар, грудень 2017 р.); нанесення тілесних ушкоджень керівнику дагестанського офісу правозахисного центру «Меторіал» С. Дациєву (Махачкала, березень 2018 р.); тиск та судове переслідування очільника карельського офісу «Меморіалу» Ю. Дмитрієва (квітень–червень 2018 р.) та ін. Одним із найбільш переслідуваних є грозненський офіс «Меморіалу», який фактично був єдиною правозахисною НУО на території Чеченської Республіки. У 2019 році керівника грозненського офісу О. Тітієва було засуджено до 4 років позбавлення волі в колонії-поселенні за сфабрикованим звинуваченням у зберіганні наркотичних речовин, а його родина вимушено мігрувала через високу ймовірність переслідування. Відзначимо, що в Чеченській Республіці загалом ситуація з гарантуванням політичних і громадянських прав є особливо складною: місцева влада практикує свавільні затримання, катування, насильницькі викрадення нелюдяних громадян тощо.

Посяганням на громадянські права та свободи людини є широко практиковані в Росії катування, найперше – в місцях позбавлення волі «з виховною метою». Кримінальні справи щодо представників поліції, слідчих органів, органів безпеки, кримінально-виконавчих органів порушуються дуже рідко і практично не доходять до суду.

Декілька сотень осіб нині в Росії відбувають покарання як політичні в'язні, причому значна частина – за сфабрикованими звинуваченнями. Серед українських політичних в'язнів окремо виділимо групу кримських татар, значна частина яких проходила за т. зв. «Бахчисарайською справою» («Справа «Хізб ут-Тахрір»): Р. Абільтаров, З. Абсеітов, Р. Ваїтов, Р. Зейтуллаєв, Е. Мамутов та ін. Переслідування кримських татар російською окупаційною владою в Криму здійснюються з моменту російської окупації АР Крим (березень 2014 р.) і тривають досі. Ці переслідування пов'язані насамперед з проукраїнськими поглядами кримських татар. Зауважимо, що в анексованому Криму порушення громадянських і політичних прав людини набули масового характеру: примушування до набуття російського громадянства, обмеження доступу до матеріалів та ЗМІ українською мовою тощо. За аргументацією російської влади, такі дії спрямовані не на порушення прав людини, а на забезпечення соціальної, економічної та політичної інтеграції Криму в Російську Федерацію. Уразливими в частині ймовірної депортації з анексованої АР Крим є й ті громадяни України, які проживають на півострові, але відмовилися від російського громадянства.

Окремо відзначимо, що в окупованих частинах Луганської та Донецької областей, які перебувають під контролем Російської Федерації, наявні масові порушення громадянських і політичних прав: незаконні затримання та обмеження свободи пересування цивільних осіб, створення паралельної правової системи, залучення неповнолітніх у пропаганду та ін. Військова агресія на Сході України «супроводжується відкритим терором проти мирного населення і, відповідно, грубими, системними та масовими порушеннями Росією прав людини і основних свобод» (Задорожній, 2015, с. 177).

Оскільки з року в рік у Росії наростають переслідування політичної опозиції, критиків влади, то й вибори тут проходять за відсутності реальної конкуренції, змагальності. Отже, формальний інститут виборів слугує лише фасадом російського електорального авторитаризму. В умовах помірковано-багатопартійної системи з домінуючою партією політичні права громадян обмежуються діяльністю «персоналістської» «партії влади». Хоч законодавство, прийняте у 2012 році, й лібералізувало правила реєстрації партій, що дозволило створити багато нових об'єднань громадян, але вони не є конкурентами «партії влади». Російська виборча система спрямована на підтримку домінування «Єдиної Росії»; допускається лише видимість конкуренції з цією партією.

Примітно, що російська влада часто вносить зміни в законодавство для забезпечення максимальної переваги бажаних кандидатів. Опозиційні ж кандидати мають невелику перспективу рівних умов участі у виборах. Таких кандидатів усувають з електорального процесу, наприклад, шляхом висунення їм обвинувачень за сфабрикованими кримінальними справами. Найяскравішим прикладом слугує О. Навальний. Його партії «Росія майбутнього», яка потенційно могла б стати електоральним конкурентом «Єдиній Росії», уповноважені органи неодноразово відмовляли в реєстрації.

Також у Росії розгортаються кампанії, спрямовані проти свободи совісті. Найперше вони торкнулися релігійної громади Свідків Єгови. У 2017 році судовим рішенням Управлінський центр Свідків Єгови в Росії та територіальні організації були заборонені як екстремістські. Тому у 2018 році за кримінальними справами зі звинуваченнями в екстремізмі проходили 85 осіб з числа Свідків Єгови. Відзначимо, що також переслідуваними в Росії є мормони. Чимало тих, хто сповідує іслам, були затримані за нібито членство в заборонених ісламістських групах, найперше – Хізб ут-Тахрір (Ісламська партія визволення; у 2003 році вона визнана терористичною).

Останніми роками в Росії посилюється наступ на громадянські права представників ЛГБТІ-спільноти. У жодному російському нормативно-правовому акті не закріплено заборону дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності. Конституція Російської Федерації також не унормовує цих питань. У кримінальних справах не фігурують згадки про мотиви ненависті до представників ЛГБТІ-спільнот. З ініціативи держави продовжує скорочуватися простір для обговорення цієї теми, вводиться цензура на обговорення широкого кола проблем ЛГБТІ-спільнот у медіа.

Водночас і «знизу», від громадськості, відчувається агресивна нетерпимість, нетолерантність; загальний рівень гомофобії в Росії дуже високий. Члени російських ЛГБТІ-спільнот фактично позбавлені захисту від дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті. Тиск на такі спільноти та поширювану ними інформацію аргументується потребою захисту «традиційних цінностей» російського суспільства. Активісти ЛГБТІ-організацій переслідуються державою. Також форми тиску на ЛГБТІ-спільноти набувають формату унеможливлення проведення дозволених владою заходів. Наприклад, 23–26.05.2019 р. під час московського кінофестивалю «Бік о бік», організованого російськими ЛГБТІ-спільнотами, постійно надходили повідомлення про замінування локації проведення заходу.

Отже, можемо констатувати, що російські активісти, правозахисники, незалежні журналісти та НУО зазнають щораз більшого тиску влади. Процес захисту громадянських і політичних прав людини стає щораз проблематичнішим.

Отже, громадянські та політичні права і свободи в Росії визначаються вираженням протистоянням модернізації та традиціоналізму. Імперська історична традиція є основним чинником окреслення меж прав людини. Низка неформальних деструктивних інститутів політики перешкоджають належній реалізації політичних і громадянських прав. Свобода слова обмежується з мотивів «збереження традиційних цінностей» та «протидії екстремізму». Є всі підстави стверджувати, що йде подальше звуження з ініціативи інститутів держави простору громадянського суспільства, громадянських та політичних прав і свобод.

Література

- Задорожній О.В. Порухення принципу поваги основних прав свобод людини під час агресії Російської Федерації на Сході України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. № 32 (3). С. 175–179.
- Нисневич Ю. Современный авторитаризм и коррупция. *Мировая экономика и международные отношения*. 2017. № 61 (1). С. 108–120.
- Старцев Я.Ю. Неофеодализм и неопатримониализм: эвристический потенциал архаизирующих метафор в изучении российской политики. *Гуманитарная академическая наука Урала: приоритеты и перспективы исследовательского поиска*. Екатеринбург : Издательство АМБ, 2013. С. 342–351.
- Указ Президента Российской Федерации от 09.05.2017 № 203 «О Стратегии развития информационного общества в Российской Федерации на 2017–2030 годы». 2017. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_216363/.
- Фисун А. Постсоветские неопатримониальные режимы: генезис, особенности, типология. *Отечественные записки*. 2007. № 6. Vol. 39. С. 8–28.
- Фисун А. К переосмыслению постсоветской политики: неопатримониальная интерпретация. *Политическая концептология*. 2010. № 4. С. 158–187.
- Buyse A. Squeezing civic space: restrictions on civil society organizations and the linkages with human rights. *The International Journal of Human Rights*. 2018. No. 8 (22). P. 966–988.
- World Report 2019. Russia. Events of 2018. 2019. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/russia>.

References

- Buyse, A. (2018). Squeezing civic space: restrictions on civil society organizations and the linkages with human rights. *The International Journal of Human Rights*, 8 (22), 966–988 [in English].
- Fisun, A. (2007). Postsovetskiye neopatrimonialnyye rezhimy: genesis, osobennosti, tipologiya [Post-Soviet neo-patrimonial regimes: genesis, features, typology]. *Otechestvennyye zapiski* [Patriotic Notes], 6. Vol. 39, 8–28 [in Russian].
- Fisun, A. (2010). K pereosmysleniyu postsovetskoy politiki: neopatrimonialnaya interpretatsiya [Towards a Rethinking of Post-Soviet Politics: A Neopatrimonial Interpretation]. *Politicheskaya kontseptologiya* [Political Conceptology], 4, 158–187 [in Russian].
- Nisnevich, Yu. (2017). Covremennyy avtoritarizm i korruptsiya [Modern authoritarianism and corruption]. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya* [World Economy and International Relations], 61 (1), 108–120 [in Russian].
- Startsev, Ya.Yu. (2013). Neofeodalizm i neopatrimonializm: evristicheskiy potentsial arkhaziruyushchikh metafor v izuchenii rossiyskoy politiki [Neofeudalism and Neopatrimonialism: The Heuristic Potential of Archaizing Metaphors in the Study of Russian Politics]. *Gumanitarnaya akademicheskaya nauka Urala: priority i perspektivy issledovatel'skogo poiska* [Humanitarian Academic Science of the Urals: Priorities and Prospects of Research Search]. Ekaterinburg: Izdatelstvo AMB, 342–351 [in Russian].
- Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 09.05.2017 No. 203 "O Strategii razvitiya informatsionnogo obshchestva v Rossiyskoy Federatsii na 2017–2030 gody" [Decree of the President of the Russian Federation of 05/09/2017 No. 203 "On the Strategy for the Development of the Information Society in the Russian Federation for 2017–2030"]. 2017. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_216363/ [in Russian].
- World Report 2019. Russia. Events of 2018* (2019). URL: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/Russia> [in English].
- Zadorozhnyj, O.V. (2015). Porusheniya pry'ncy'pu povagy' osnovny'h prav svobod lyudy'ny' pid chas agresiyi Rosijs'koyi Federaciyi na Shodi Ukrayiny' [Violation of the principle of respect for fundamental human rights and freedoms during the aggression of the Russian Federation in Eastern Ukraine]. *Naukovy'j visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universy'tetu. Seriya Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series], 32 (3), 175–179 [in Ukrainian].

Анотація

Наумкіна С. М., Яворська К. П. Траєкторія інституційного розвитку сучасної Росії: протистояння модернізації та традиціоналізму. – Стаття.

У статті розглядаються та аналізуються причини та наслідки протистояння модернізації та традиціоналізму в соціально-політичному та правому полі сучасного інституційного розвитку Росії. Імперська історична традиція стала тим чинником, який визначає нинішнє розуміння сутності, меж, механізмів захисту політичних і громадянських прав людини та громадянина в цій країні.

У сучасному політико-правовому житті Росії чітко увиразнено низку неформальних деструктивних інститутів політики, які перешкоджають належній реалізації політичних і громадянських прав. Перш за все це фактичне (якщо не де-юре, так де-факто) призначення спадкоємця глави держави, патрон-клієнтські мережі, системна корупція, непотизм, клієнтизм, клановість, фаворитизм та ін. Саме таке становище слушно дозволяє характеризувати російську сучасну дійсність як «неопатримоніальну» і навіть «неофеодальну». Урядові заходи останнього десятиліття державно-правового розвитку Російської Федерації активно спрямовуються на звуження простору громадянського суспільства та громадянських, політичних прав і свобод, незважаючи на їх нормативне закріплення у 90-х роках минулого століття.

Попри те, що російське суспільство є дуже неоднорідним, можна констатувати, що боротьба за можливість реалізації саме громадянських та політичних прав і свобод не є пріоритетами для росіян загалом. Відсутність велелюдних і тривалих протестів громадськості проти різноманітних проявів авторитаризму, утисків прав людини, переслідування НУО свідчить про загалом деяку байдужість росіян до цих питань, недостатню підтримку цінностей прав людини в російській громадській думці.

Ключові слова: громадські та політичні права і свободи, громадянське суспільство, громадянська думка, протестні дії, деструктивні інститути.

Summary

Naumkina S. M, Yavorskaya K. P. The trajectory of institutional development of modern Russia: the confrontation of modernization and traditionalism. – Article.

The article considers and analyzes the causes and consequences of the confrontation between modernization and traditionalism in the socio-political and legal field of modern institutional development of Russia. The imperial historical tradition has become a factor that determines the current understanding of the nature, boundaries, mechanisms of protection of political and civil rights of man and citizen in this country.

In the modern political and legal life of Russia, a number of informal destructive institutions of politics are clearly expressed, which hinder the proper realization of political and civil rights. First of all, it is the actual (if not de jure, then de facto) appointment of the head of state's successor, patron-client networks, systemic corruption, nepotism, clientelism, clannishness, favouritism, and others. It is this situation that rightly allows us to characterize Russian modern reality as "neopatrimonial" and even "neo-feudal". Government measures of the last decade of state and legal development of the Russian Federation are actively aimed at narrowing the space of civil society and civil, political rights and freedoms, despite their normative consolidation in the 90s of last century.

Despite the fact that Russian society is very heterogeneous, it can be stated that the struggle for the possibility of realizing civil and political rights and freedoms is not a priority for Russians in general. The absence of massive and protracted public protests against various manifestations of authoritarianism, human rights oppression, and persecution of NGOs indicates a general indifference of Russians to these issues, insufficient support for human rights values in Russian public opinion.

Keywords: civil and political rights and freedoms, civil society, civil opinion, protests, destructive institutions.